

2024, Vol. 5(2), 415-434
© The Author(s) 2024
Article reuse guidelines:
<https://dergi.bilgi.edu.tr/index.php/reflektif>
DOI: 10.47613/reflektif.2024.169
Article type: Commentary Article

Received: 17.05.2024
Accepted: 06.06.2024
Published Online: 25.06.2024

Asu Aksoy*

Polat: Bir At, Komşu ve Bir Arkadaş

Anahtar Kelimeler

İstanbul Adalar, fayton, çalışan atlar, adalarda ruam, atlara karantina, atların sürgünü

Keywords

İstanbul Islands, horse carriage, working horses, glanders disease in the islands, putting horses in quarantine, exile of horses

Adalar Müzesi arşivinde bir tayın karnesi var. Tayın adı Liz, doğum tarihi 26 Mart 1962, ırkı safkan. Arap. 1918’de atıyla Büyükkada’ya gelip ardından ömrü boyunca faytonculuk yapmaya başlayan Arif Ağa’nın tayı. Karnenin bir sayfasında Liz’in yandan siyah beyaz bir fotoğrafı var, üç aylıkken çekilmiş, kafasını fotoğrafçıya döndürmüş bize bakıyor. Öbür sayfada annesinin ve babasının adları, onların anne ve babalarının adları, birkaç kuşak anne ve baba adları yazılmış. Liz’in karnesi 28. ciltte yer alıyor. Donu yani rengi kestane ve cinsiyeti dişi. Doğum yeri bilgisi yok. Hikâyesini anlatacağım Polat’ın ise böyle bir karnesi yok. Polat mikroçip dünyasına ait bir canlıydı. Sahibi Çetin Erdem, Polat’ın annesinin Trakyalı olduğunu ve onu satın aldığı anda hamile olduğunu söylüyor. Babasının nerede ve nereli olduğunu bilmiyor. İkisinin de adları yok. Çetin Bey’in anlattıklarından ve fotoğraflardan Polat’ın da donunun kestane ve ırkının Arap olduğunu söyleyebiliriz. Doğum tarihi Ekim ya da Kasım 2019. Cinsiyeti erkek ve doğum yeri Heybeliada’daki ahır.

Olabilecek en kötü zamanda doğmuş bir at Polat; doğumundan iki ya da üç ay sonra, 20 Aralık 2019’da, kendisini Büyükkada’da baş gösteren ruam hastalığı üzerine ilan edilen karantina günlerinde buluyor. Bu öyle bir hapsedilme ki ilk günlerinde bir at sahibinin anlattığına göre “ahır kapısında 24 saat makineli silahını doğrultmuş polis bekliyor,” sahiplerinin atlarını görmesine izin verilmiyor (İdemem, 2020a). Karantina üç ay için ilan ediliyor, sonra uzatılıyor; bu süre boyunca çok sayıda at, ahırlarındaki hapis koşullarında ölüyor. Bu dönemde kurulan Adaların Atları adlı platformun tespitlerine göre 2020 yılının ilk üç ayı içinde “Büyükkada’daki ahırlarda hapsedilmişken ölen at sayısı 382 ve bunun sebebi ruam değil, ‘kötü şartlar’” (Adaların Atları Platformu, 2020a).

* İstanbul Bilgi Üniversitesi, asu.aksoy@gmail.com, ORCID: 0000-0001-6195-6645.

Hemen o günlerde Polat ve diğer bütün atlar için ikinci büyük darbe gerçekleşiyor. İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin bu 'kötü şartlar'a rağmen hayatta kalmayı başaran atları ve faytonlarını sahiplerinden satın alarak Adalar dışına çıkartma operasyonu başlatılıyor. İBB Meclisi kararı ile adalarda faytonculuk sonlandırılıyor; gerekçe olarak adalarda ulaşım aracı olarak kullanılan faytonlar nedeniyle atların eziyet görüyor ve hayatlarını kaybediyor olmaları gösteriliyor (İBB, 2020). İBB önünde 41 gün boyunca "Yaşam Nöbeti" eylemi yapan hayvan hakları savunucularının çağrısı da adalarda faytonların sonlandırılması, 'hayvan çalıştırmanın yasaklanması' ve 'atların rehabilitasyon merkezlerinde yaşamlarına özgürce devam etmeleri' yönündedir (bianet, 2019 ve 2020). Bu süreç adaların atlarının yerinden yurdundan edilmesi, adalar dışına, bilinmez yerlere gönderilmeleri, bir sürgündeki gibi birçoğunun yolda, gittikleri yerlerde ölümü ve geri kalanlarının da Büyükkada'daki ahırlarda bir çeşit hapis hayatına mahkûm edilmesi ile sonuçlanacaktır. Polat bu sırada 3 aylıktır.

Heybeliadalı Polat bu iki darbeden de sağ salim kurtulmayı başarabilmiş bir attı. Polat faytona koşulmamış, ruama yakalanmamış, sahibi tarafından satılmamış ve kısa ömründe son bir haftaya kadar Heybeliada'da kalabilmişti. Ne var ki Adalar atlarının başına örülmüş ölümcül şiddet sarmalı onu da sonunda yakaladı. Önlerine çıkartılan tüm engellemelere direnerek Heybeliada'nın bu son kalan atlarını adada yaşatmaya çabalayan adalılara ve sahibine rağmen Heybeliada'dan Polat'la birlikte dört at ve iki tay Büyükkada Ahırına yollandılar. Polat ahırda kaldığı süre üzerinden bir hafta geçmeden kaldırıldığı Cerrahpaşa Veterinerlik Fakültesi Hayvan Hastanesi'nde vefat etti. 2019 doğumlu Polat 17 Ekim 2023'te öldüğünde beş yaşındaydı. Polat'ın böyle genç yaşta ve sürgünde ölümü adalarda büyük bir üzüntü ve aynı zamanda öfke ile karşılandı.

Çetin Bey'in anlattığına göre Polat güçlü ve heybetli bir attı. Atların ortalama 20-30 yıl yaşadıkları düşünülecek olursa ömrünün baharındaydı; Ateş ve Korkut adı verilen iki tay peydahlamayı başarmıştı ve çok zor zamanlardan geçmiş olsa bile adalar atlarının başına gelenleri, kendisi ile birlikte beş at ve iki taydan oluşan minik bir at topluğu olarak atlatabilmişti. Belediyeye atlarını satmayan Çetin Bey ve atların adalarda insanlarla birlikte onurlu ve özgür bir şekilde yaşamasının koşullarını inşa etmeye çalışan adalılar olarak, hep birlikte, bir rüya gibi görünen atları ile birlikte adalar fikrinin gerçekleştiği günleri, kutlayabilirdik. Bu kutlama şimdilik ötelendi.

Polat'ın trajik sonunu hazırlayan bir kaza falan değil, adaların atlarının yıllardır karşı karşıya kaldığı hayvan (ve de insan) haklarını göz ardı eden, atları insan çıkarlarına hizmet eden nesnelere olmanın ötesinde algılayamayan yaklaşımlar ve uygulamalardır. Adalarda faytonculuğun turizmin rantına teslim edilişi ile birlikte son otuz-kırk yıldır atların bu çarka mahkûm edildiklerini görüyoruz. Piyasa aktörlerinin çıkarlarını önceleyen, denetlemeyen ve tam tersine, var olan kuralları dahi uygulamayan, sorumluluk alanlarına ilişkin gerekli tedbirleri almayan ve yeni düzenlemeler yapmayan, şeffaflıktan ve ihtimamdan uzak, ihmalkâr yaklaşımları ile kamu idarelerinin rolü bu hikâyede belirleyici. Siyasilerin, zaman içinde bütün bu

dinamiklerin üst üste binerek ortaya çıkardığı krizi popülist taktiklerle karşılayarak durumu daha da ağırlaştırılan söylem ve uygulamaları ise öldürücü darbe niteliğinde. Bunun sonucunda başlarına gelenleri çekmek durumunda kalanlar seslerini çıkartamayan Polat gibi atlar oldu. Polat ve birçok at bu süreçte öldü.

Polat'ın ardından bir değerlendirme yapmak ve yasını tutmak önemli. Polat'ın hayatını ve ölümünü konuşmak, adalar atlarının kendilerini içinde buldukları “bozuk düzen”i anlamının bir parçası. Polat evsiz bırakılmıştı; sahibi de çaresiz. Atların hisseden, insanlarla bağ kurabilen, evini ve kendisini sevenleri seven yaratıklar olduğunu anlamayan bir zihniyetin kurbanı oldu adaların atları, Polat da onlarla birlikte. Bugün Büyükada'da doksandan fazla at, gezinti alanı yetersiz bir ahırda öylece durmakta. Polat'ı ölüme götüren bu dört sene boyunca yeterince konuşulamayanları bu doksandan fazla at için önümüze koymalıyız. Atların insanlarla birlikte adalardaki hayatı paylaşımlarının nasıl mümkün olacağını, bu paylaşımın atların haklarına kavuşmaları ve iyiliklerinin peşinde koşabilmelerini sağlayacak şekilde nasıl gerçekleşeceğini yeniden düşünmeye ve konuşmaya ihtiyacımız var.

Polat nasıl bir hayat yaşadı, neler yapabildi, yapamadı ve erken bir yaşta neden hayata gözlerini kapadı, bu sorulara cevaplar aramak için Polat'ın sahibi ve onu tanıyan, iyiliği için uğraşmış kişilerle görüşmeler yaptım, adaların atları konusunda yayınlanmış haberleri ve raporları okudum, yaşadığı yerleri gezdim. Polat'ı ve adaların atlarını unutmamak ve insan ve hayvanların birlikte iyi ve özgür olabilecekleri başka bir dünyayı nasıl yaratacağız sorusunu sormaya tüm gücümüzle devam edebilmek için bu yazıya giriştim. Bu hem bir yas metni, hem yaşananların bir anlatımı, hem de adalarda atlarla birlikte bir yaşam için bir manifestonun başlangıcı olarak değerlendirilebilir.

Polat'ın sahibi Çetin Erdem ile Heybeliada'da görüşmeye gittiğimde yerel yönetimler seçimlerinden bir gün önceydi. İskele bir hayli kalabalıktı, adalılar ayakta, gününbirlik ziyaretçiler kendi dünyalarında, bir koşuşturma hali içindeydi ada. Çetin Bey ile bu kalabalıklardan uzakta, iskelenin ucunda, faytoncuların eski lokalinde buluştuk. İskelenin tersine burası sessizdi. Eskiden, faytonlar buradan kalktığı zamanlarda bambaşka seslerin, kokuların ve farklı bir telaşın hakim olduğu bu köşe artık sıradan bir sokağa dönüşmüştü. Faytonlardan ve atlardan, hiçbirinden iz kalmamış diye düşünürken birden hemen yakınımda Çetin Bey'in faytonunu gördüğümde şaşakaldım. Çetin Bey karşımda oturuyordu, biraz eskimiş de olsa faytonu yanı başımızdaydı. Orada olmayan ise atlardı! Atlar yoktu.

Krize gidiş

Polat'ı ölüme götüren sorunlar sarmalı adalarda fayton sayısının artmasına göz yumulması ile örülmeye başlıyor. “Atlar, Adalar ve Faytonlar” başlıklı yazısında Halim Bulutoğlu Adaların İstanbul burjuvazisinin sayfiye destinasyonu haline gelmeye başladığı 1880'lerden sonra özel faytonların yanı sıra kiralık faytonların ortaya çıkışını anlatır (Bulutoğlu, 2024). Faytonculuk

eşeklerin de yerini almış ve artık adalılar, sayfiyeye gelenler ve turistler için temel ulaşım ve gezinti aracı haline gelmiştir. 1950’lerde sadece Büyükada’da fayton sayısının 60-80 arasında olduğunu tahmin eden Bulutoğlu, 1990’larda, yine Büyükada’da fayton sayısının 226’yı bulduğunu söylüyor (a.g.e.). Bu sayının Heybeli’de 30, Burgazada’da ise 21 fayton olduğu görülüyor. 2000’li yıllara gelindiğinde, yük arabalarında kullanılan atlar da dahil edildiğinde Adalar’daki toplam at sayısı 1200’e kadar çıkmıştır (a.g.e.). Fayton sayısı arttıkça atların da sayısı artacaktır. Burada çarpıcı olan adalardaki at sayısının tam olarak ne kadar olduğunun bilinmemesidir. Adaların Atları Platformu’nun ayrıntılı bir şekilde bu soruyu ele aldığı Adaların Atları: Birinci Yıl Raporu’nda adalardaki kayıtlı atların yanı sıra kaçak olarak adalara sokulmuş atlardan da bahsedilir ve bu nedenle, gerçek at sayısını ancak tahmin edebildikleri belirtilir. Ruam öncesi, 2019 yılında, platformun raporuna göre “faytoncuların belirttiği rakam 1760 civarındır” (Adaların Atları Platformu, 2020a).

Bu kadar at için nerede ahırlar yapılmıştır, at sağlığı nasıl kontrol edilmektedir, atların çalışma rejimi denetlenmekte midir, bu konuda Bulutoğlu bazı önemli bilgiler veriyor. Çarpıcı gerçek şudur: ticari faytonlarda çalıştırılmak için adalara çıkarılan ve sayıları hızla artan atlar İstanbul’a 1950’lerden itibaren göç edenlerinkine benzer bir boşlukta bulurlar kendilerini; barınacakları ahırlar yoktur, her yer çamur içindedir, su yoktur, elektrik yoktur.

Adalarda atların ve sokak hayvanlarının hakları için çalışan ve 2014 yılından beri Yerel Hayvan Koruma Gönüllüsü olan Zekiye Kürkçüoğlu, yaptığımız görüşmede adalara getirilen atların içinde buldukları durumu şöyle anlatıyordu:

İstanbul gibi bir şehirde kentsel planlama yapılırken kırlardan şehirlere göçenlerin düşünülmemesi, yoksul gelen insanlara hiçbir şekilde insanların ödeyebileceği miktarları gözetken toplu konut, kooperatif gibi imkanların yaratılmaması, esasen hiçbir şey yapılmaması nasıl göçenleri araziyi kapatıp el koymuş insanların eline mahkum etti ve onları gecekondulara tıktıysa, benzeri şekilde adalara atları yığınların denetlenmemesi, atlara ilişkin tüm kararların piyasa aktörlerine teslim edilmesi, atları da büyük yoksunluğa ve haksızlığa mahkum etti (25 Nisan 2024).

Faytoncular kendi imkanlarıyla derme çatma gecekondu usulü ahırlar yapar. Büyüka-da’da Aya Nikola’da ve Yörükali’de, Heybeliada’da önce caminin bulunduğu sokak yakınında, oranın yanması ertesinde Terk-i Dünya Manastırı yakınında, eskiden adanın çöplüğünün olduğu burunda, Burgaz adasında da Marta Koyu üzerinde ormanlık alanın dibinde yapılan bu yerler, adalardan faytonculuk kaldırılana kadar atların barınma yeri olarak varlıklarını sürdürür. Buralarda atların, seyislerinin ve mevsimlik sürücülerin koşullarını anlatan fotoğraflara bakıldığında hayvan ve insan haklarının girmediği yerler nedir, nasıldır, görülüyor.¹ Sadece Büyükada’da bir ahırın bir kamu kurumu tarafından hizmete alınması 2008 yılını bulur, İBB işi üstlenir ve işletmesini İSPARK’a devreder. Ancak bu ahırda atlar için boklar² ya da padok alanı yoktur, kapasitesi 700 at içindir. Geri kalan 800 kadar at ne olacaktır, bu sorunun sorulduğu bile mâlum değil.

Piyasa aktörleri, işi tam zamanlı bir şekilde adaların atlarına bakmak olan bir tane bile at veterinerini adalarda istihdam etmez; kamu idareleri de bu hak ihlaline ses çıkartmaz. Atların adalara “gerekli muayene ve analizlere tabi tutulmadan kaçak yollardan” getirilmekte oluşu, yaşam koşullarının kötülüğü sonunda TBMM Hayvan Hakları Komisyonu’nun dikkatini çeker ve bu tespitler raporlara yansır (Baykal, 2019). Ancak gereken tedbirler alınmaz. Yetkililer atlarda görülebilen Ruam hastalığını test etmek için yılda iki kere test yapmaya gelir fakat, nedense bu süreç şeffaf bir şekilde yürütülmez, test sonuçları at sahipleri ile paylaşılmaz. 2020 yılının ilk ayında, Ruamın patladığı günlerde Heybeliada’daki faytoncu ailelerin kadın fertleri ile görüşen gazeteci Siren İdemen’e bir kadın, 2006 yılında yapılan ruam taramasında hastalık nedeniyle uyutulmak için götürülen atlar arasında yer alan Oscar isimli atın “ona sıra geldiğinde, iğne kalmadığı için uyutulmadığını”, “gelecek hafta tekrar geliriz,” diyenlerin bir daha gelmediğini ve altı ay sonra, atın bahar taramasına tekrar girdiğinde temiz çıktığını anlatıyor. Oscar o günden beri bu aileyle 15 yıldır, yaşamaya devam ediyor. Heybeliada’da 2006 taramasında 18 at uyutulur ama Ruam teşhisiyle ilgili at sahiplerine bir rapor verilmemiştir (İdemen, 2020a). Benzeri bir durum Aralık 2019’daki ruam taramasında da yaşanacaktır. Nazlı isimli bir at Büyükada’daki tarama sonucu uyutulmaya götürülürken kaçar ve ardından hasta olmadığı anlaşılır. Büyükada’da ruam nedeniyle 2019 Aralık ayında uyutulan at sayısı 105’tir. Heybeliada’daki faytoncu ailelerin kadın fertlerinden birisi, “çok acı ki,” diyor, 2020’de, “bu sene öldürülen 100’den fazla ata ait bir belge yok elimizde. Şu anki atlarımızın sağlıklı olduğuna dair belge var mı? O da yok (a.g.e.).”

Atların sağlığı ile ilgili tarama süreçleri tamamen şeffaflıktan uzak bir şekilde yapıldığı gibi hayvanlara ve sahiplerine yapılan muamele ve kararların uygulanma biçimi, karşısındakini hiç yerine koyan kaba bir otoriterlikten başka bir şey değildir. Siren İdemen ile yaptığı söyleşide Büyükadalı faytoncu Mehmet Kurnaz bu durumu açık bir şekilde anlatıyor:

O gün, sabah ilk işi almak için atlarımı arabaya çok erken bağlamıştım. Önceki seferlerde, atları uyutmaya götürmek için üç kişi gelirken bu sefer 10-15 kişi birden baskın şeklinde geldiler. Yollar, ormanın içi, her taraf polis kaynıyordu. Kaymakam, İlçe Tarım Müdürü, Çevik Kuvvet polisleri, hepsi sabaha karşı gelmişti. Benim üç atımı Sultan, Şahin ve Nazlı’yı götürceklerini söylediler. Taramadan, kan tahlilinden temiz çıkmış, sağlıklı olduğuna emin olduğum atlarımı vermek istemedim. Veteriner hanım “Biz bu atı itlaf edeceğiz, atı arabadan çöz” dedi. “Çözmem. Atım sağlıklı çıktı” diye itiraz ettim. Ama zorla söktüler atımı. Kayışlarını filan çıkardılar. Kendileri aldılar. Kavga edecektim nerdeyse, bir arkadaşım sakinleştirdi. Üzüntümden, sıkıntımdan, çöktüm kaldım. O benim çiğirim. Çocuğum ne kadar yakınsa, atım da öyle. Ben onları ailemden görüyorum. Neyse, sabah 5’te zorla çözdüler atı. Sultan, Şahin ve Nazlı’yı götürdüler (İdemen, 2020b).³

Atlar piyasa aktörlerinin (ve hatta kullanıcıların) kendi çıkarlarına kilitlenmiş faydacı tutumları ile karşı karşıyadır ama aynı zamanda, kuralları çalıştırmayan, denetim görevini aksatan kamu idaresinin de birden parlayan otoriterliği ile de. Otoriter tutum alış, özellikle 2019’un Aralık ayında ruam sürecinde izlenir. Sosyal medya mecralarında görselleri payla-

şılmasa Büyükkada'nın ormanlık alanının gözden ırak bir yerinde kazılmış iki büyük çukur bilinmeyecektir. Çukurların sebebi günler sonra, sivil toplumdaki gelen baskılar neticesinde, Adalar Kaymakamlığı tarafından yapılan açıklamadan anlaşılır. Çukurlar, adalarda ruam test sonuçları pozitif çıkan 81 atın itlaf edilerek gömülmesi için açılmış ve kullanılmıştır.

Krizden 'Çıkış'!

2019'da Adalar'da sayıları 1800'ü bulan at, Ruam testlerine tabi tutuldu; uyutulan at sayısı günler içinde 105'e çıktı. Böylesi dehşetli bir olay yaşanırken İstanbul Valiliği Çevre Şehircilik İl Müdürlüğü İl Mahalli Çevre Kurulu, ruam testlerinin tamamlanması için Adalar'da üç ay müddetle karantina kararı alarak⁴ atların faytona koşulmasını ve yeni atların girişini yasaklama kararı aldı. Böylece faytonlar seferden men edilmiş oldu ve adaların tümünde atların ahırlarına ve barınaklarına hapsedilmesi anlamına gelen karantina süreci başladı.⁵ Aynı günlerde İBB'nin Saraçhane binası önünde 'Hayvan Hakları ve Özgürlüğü Savunucuları', çadırları ile gece gündüz sürecek 'Yaşam Nöbeti' eylemini başlattı. Yerel seçimleri kazanan Ekrem İmamoğlu'nun seçim öncesi verdiği sözü yerine getirmesini⁶ ve atlı faytonları tamamen ve bir an önce kaldırmasını, atların özgürleştirilmesini talep ediyorlardı.

420

Karantinaya alınan atların ayakları ahırda durmaktan şişmeye, bağırsaklarında ve sindirim sistemlerinde rahatsızlıklar baş göstermeye başlamıştı; ahırlardan atların ölüm haberleri geliyordu. Büyükkada ahırında koşullar felaketti (K2, 2019). Karantina süresi Haziran'a kadar uzatılmıştı; atların işkencesi devam edecekti. Her gösterge bir kriz durumuna işaret ediyordu. Bu tür krizlerde fatura genellikle kolayca sorunun kaynağı olarak gösterilebilecek olanlara kesilir. Krizler popülist politikalarla iktidar elde etmek için bulunmaz fırsatlardır. Kriz hali kamuoyu algısının duygusal yönünü harekete geçiren sansasyonel ve dramatize edilmiş malzemeyi sağladığından popülist politikacı için yapılacak şey ortaya çıkan duygu kabarmasının tetiklediği taleplere hızlı ve net cevaplar verdiğini göstermektir. "Net"lik, krizin kaynağı olarak işaretlenenin "amasız, fakatsız" bir şekilde ortadan kaldırılması talebinin karşılanmasıdır. Krize kaynak olan sorunun nasıl işaretlendiği ve hedef haline getirildiği ise başlı başına ele alınması gereken bir olgu. Adalarda faytonların atlara kötü muamele anlamına geldiği yönündeki eleştiriler ve kamuoyu tepkisi uzun bir zamandır seslerini duyurmaya çalışmaktaydı. Bir tarafta atlara faytoncular tarafından kötü muamele yapıldığını, atların birer esir gibi çalıştırıldığını ve dolayısıyla özgürlüklerine kavuşturulmaları gerektiğini söyleyen bir topluluk vardı. Öbür tarafta bu kadar sayıda ata bakmanın ada şartlarında mümkün olmadığını, atlı bir yaşantının adalarda arzulanan nezih ve güvenli yaşam ile uyuşmadığını söyleyenler vardı. Sosyal medya kanallarında uzun zamandır yaralanmış, yerde yatan, çektikleri faytonların yanı başında ölmüş atların görselleri ve yorumları paylaşıyordu. Bütün bunlar bir araya gelince krizin hedefine faytonculuğun konulmasının önu açılmıştı. Adalar'da yaşanan sorunların kaynağı olarak atları çalıştırmak suretiyle esaret altına aldıkları, çalıştırmamanın bir çeşit eziyet olduğu, dahası onlara kötü davrandıkları, ölümlerine sebep oldukları savıyla faytonculara işaret eden görüş

popülist politikacılar için de cevabın ne yönde verileceğinin malzemesini sağlamıştı. ‘Yaşam Nöbeti’ aktivistlerinin de adresi belliydi; “Atlar Faytona Değil Özgürlüğe” diyerek faytonların kaldırılması isteniyordu.

Popülist politika yapma biçiminde, krizin nedenlerine ve sorunlara ilişkin farklı yaklaşımların ifade edilebilmesi, birlikte düşünülmesi ve müzakere edilebilmesini sağlamak gibi zaman ve çaba gerektiren süreç-odaklılık, katılımcılık ve farklı görüşlere açıklık tercih edilen meziyetler değil. Popülistlerin en sevmediği şey bir konunun ne kadar karmaşık, çok-taraflı ve dolayısıyla hemen çözülemeyecek olduğunu duymak. Böyle bir ortamda, atların adalarda nasıl bir geleceğe sahip olabileceğini, insanlarla atların adalarda birlikte yaşamlarının nasıl kurgulanabileceğini, atların ve insanların mutluluğunun birlikte ele alınıp alınamayacağını, tüm haklar sağlandığında atların çalışmasının esaret olarak değerlendirilip değerlendirilmeyeceğini, atların hakları arasında çalışma hakkının sayılıp sayılmayacağını tartışmak mümkün olmadı. Tam da bu soruları ayrıntılı tartışan *Zoopolis* adlı kitabın yazarları Sue Donaldson ve Will Kymlicka’ya adalardan birçok kişinin ortak imzasıyla yollanan davet mektubunda (Aksoy, 2020) ifade edilen tartışma konuları ne eleştirel hayvan çalışmaları yapanlar tarafından ne de ‘Yaşam Nöbeti’ aktivistleri tarafından ele alındı.

Adaların atlarının durumundan sorumlunun esas olarak faytoncular mı olduğu, atların özgürlüğünün ne anlama geldiği vb. sorular bu kriz ortamında konuşulamıyordu. Hayvan haklarına ilişkin kamu politikası ve yönetimi eksikliklerine ve bu politikalara içkin bakış açısının insan faydasına ve çıkarına kilitlenmiş olduğuna dikkat çeken yaklaşımlar göz ardı edilmişti. Karar hızla verilmişti; faytonlar kalkacak ve bu kadar çok sayıda atın “gerekli önlemler alınmazsa” ileride “olumsuz durumlar oluşturacağı” gerekçesiyle⁷ adalardan çıkması gerekecekti.

Popülist siyaset önce faytonları adalardan kaldırarak atların özgürleştirilmesini talep edenleri memnun edecek kararı aldı. Adalar’da faytonculuk mesleği 16 Ocak 2020’de faytonların ve atların İBB tarafından satın alınması kararı suretiyle sona erdirildi (İBB, 2020). 13 Mart 2020’de İlçe Hayvan Sağlığı Zabıtası Komisyonu adalar ilçesinden at girişinin yasaklanmasına devam edilmesi, at çıkışına izin verilmesine ve atlarla yapılacak herhangi bir faaliyet için işletme kaydı çıkmayacağı yönünde karar aldı (Adalar İlçesi Hayvan Sağlığı Zabıtası Komisyonu, 2020). Böylelikle, kamuoyuna krizin sebebi olarak faytonculuğun görüldüğü algısı yerleştirilmiş oldu. Kamu idaresinin krizdeki payı üzerine gidilmeden geçiştirildi. İBB’nin fayton ve atları satın alma kararında faytoncular da siyasetçiler tarafından es geçilmemişti. Dönemin Adalar İlçesi Belediye Başkanı Erdem Gül’e göre 3-4 kuşaktır bu işi yapan faytoncu esnaf kitlesinin itibarsızlaştırılması doğru değildi, ‘onlarla dayanışma içinde olunması’ gerekiyordu (Gazete Duvar, 2020). Sonuç olarak faytoncuların tümüne fayton plakaları ve her bir atı için ilan edilmiş meblağlar ödendi. Atların karşı karşıya olduğu kriz sarmalında ikinci hamle ise 12 Mart 2020’de yine İBB Meclisi tarafından yapıldı; İBB satın aldığı atları ücretsiz bir şekilde sahiplendirerek adalardan çıkartacaktı. Nitekim öyle de yapıldı, atlar gemilere yüklenip bilinmezliğe yollandılar. Oyları peşinde koşulmayan atlar bir müddet sonra siyasetçilerin gündeminden düştü, onları iyi ve mutlu tutmak için politik sebep yoktu. Atlara özgürlük diyenler ise

satın alınan atların adalar dışına çıkarılmaları akabinde onları tek tek takip ederek bu konuyu sürekli kamuoyu gündeminde tutmak konusunda başta gösterdikleri toplu davranışı devam ettirmediler.

Atlar satın alınmaları akabinde artık tanıdıklarından, yerlerinden, onlara bakanlardan uzak, bir nevi korumasız kalakalmışlardı. 2021'e girerken, Adaların Atları Platformu'nun tespitlerine göre, karantina sürecinde ve ardından İBB tarafından satın alındıktan sonra Büyüka'daki ahırda kalmaya devam eden en az 708 at bu bir yıl içinde "hapsedilmekten, bakımsızlıktan ve umursanmamaktan" öldü (Adaların Atları Platformu, 2020). İBB'nin atları satın alma kararı ardından onları adalar dışına çıkartma operasyonu bir meçhule atları gönderme şeklinde yaşandı: 818 at ve 25 tay, Adaların Atları Platformu'nun altını çizdiği gibi "ücretsiz ve denetimsiz olarak" Ada dışına çıkarıldı. Oysa sivil toplum 13 Mart 2020'de bir imza kampanyası başlatmış, atların adalardan dışarı çıkarılmamasını ve adalarda insan hayatının içinde hayatlarını devam ettirmelerinin yolunun bulunmasını, adalılar olarak bu sorumluluğu paylaşacaklarını duyurmuşlardı (Adaların Atları Platformu, 2020a). Adaların Atları Platformu her yıl yayınladığı ayrıntılı raporlarla adalardan çıkartılan atların ve geride kalanların durumunu ortaya koyuyor. Adaların Atları yıllık raporlarında, İBB ve ilgili diğer kamu kurumlarınca atları sahiplenenlerin takip edilmediği, sevk yerlerinin açıklanmadığı ve atların durumu ve sağlığı ile ilgili sürecin takip edilmesine ilişkin verilen sözlerin tutulmadığı detayları ile ortaya konuluyor. İBB'nin satın alarak Haziran – Eylül 2020 arasında Büyüka'dan dışarıya gönderdiği 860 atın çip numaraları hâlâ açıklanmamış durumda (Yeşil Gazete, 2023).

Polat neden öldü?

Faytonculuğu kaldırma operasyonu, adaların atlardan temizlenmesi sürecine hızla dönüşmüş ve atlarını satmaya yanaşmayan faytoncuların direncini kırmak için atları evsiz, barınsız, sahiplerini de desteksiz bırakma gibi uygulamalar devreye sokulmuştu. Heybeliada ve Burgazada'da iki at sahibi atlarını satmamak için direniyordu ve Polat bu atlardan birisiydi (Görsel 1). İBB, adalardaki atları satın alması akabinde önce Büyüka'da yer alan İSPARK Ahırında adalardaki bütün ahırları 2020 senesinde yıktı. Polat henüz bir yaşında değildi. Çetin Bey atlarını İBB'ye satmamaya karar vermişti ve Polat ile birlikte Elif, Arap, Tombik, Şımarık⁸ için yetkililer Heybeliada'daki ahırın yakınında bir gecekondu ahırını adres göstermişti. Bu at topluluğunun bakımları için gayret gösteren çok sayıda adalının talebi ve takibi sonucu İBB yıktığı ahırların yerine yenisini yapacakları yönünde söz vermişti, ancak bu söz tutulmadı. Aksine, bir sene sonra bir gün kapılarına bir kepçe dayandı. Gecekondu ahır da yıkılacaktı. 25 Mart 2021 günü gerçekleştirilmek istenen bu yıkım, adalı sivil girişimlerin ve adalar dışından gelen hayvanseverlerin protestosu sonucu durdurulabildi (Evrensel, 2021). Ancak, dokuz gün sonra, 3 Nisan Cumartesi günü sabahın köründe bu sefer ekipler tepki çekmesin diye kepçe ile değil balyoz ve elektrikli aletlerle gelmişlerdi. Polat'la birlikte beş atın karşısında bir yıkım ekibi

Görsel 1

23 Temmuz 2021. Polat, doğduğu Heybeliada ahır mahalinde.

Fotoğraf: Aslı Demir

belirivermişti. Covid-19 salgını zamanıydı, sokağa çıkma yasağı vardı. Yıkım durdurulamamış ve Heybeliada'nın bu beş atı evsiz, damsız kalakalmışlardı (Tekin, 2021). Polat iki yaşındaydı.

Yaşanan bu süreci, Polat ve diğer atları Heybeliada'da bir ahıra kavuşturmak için uğraşanlar arasında yer alan Adaların Atları Platformu'ndan Heybeliadalı Zeynep Alpar ve Büyükkada'dan Zekiye Kürkçüoğlu ile ve Polat'ın sahibi Çetin Erdem ile ayrı ayrı yaptığım görüşmelerde anlattıklarından, birbirine bağlayarak aktarıyorum:

Zeynep Alpar (1 Nisan 2024, Heybeliada):

2020'nin 27 Mart tarihinde Heybeli'deki bütün atları, Çetin'inkiler hariç, hepsini İBB Büyükkada'ya götürdü. Arkasından, Nisan'dı, İBB Heybelideki ahırları yıktı, bir tek Çetin'ininki kaldı, onun da yerini değiştirdiler, "sen şuraya geç" diye başka birisinin yan taraftaki ahırını verdiler. Biz Adaların Atları Platformu olarak o ahırların yıkılmaması için çok uğraştık, birimiz kepçenin önünde durdu, Çetin ve Çetin'in oğlu bir sürü arkadaşı ile geldiler. Burası yıkılmaması diye. Kepçeler geri döndü, İBB Genel Sekreteri Tonguç Çoban o sırada söz verdi, tekrar ahır yapacağız diye.⁹ Ve hepsi yalan oldu. Biz hep hatırlattık, "söz vermişsiniz" dedik. Gücümüz yetmedi o ahırları tekrar yaptırmaya. (Görsel 2)

İBB diyordu ki imar planı onaylanmadan, kaymakam demeden biz bir şey yapamıyoruz. Çetin'in atlarını taşıdıkları ahırın yıkılması da bir sene sonra 2021'in baharını buluyor.

Görsel 2

“Ahır Yıkılmasın” eyleminden bir kare. Öndeki at Elif. Polat arkada en solda.

Fotoğraf: Adaların Atları Platformu

Çetin Erdem (17 Mart 2024, Heybeliada):

Benim ahırım çok güzeldi. Betondandı. Bunlar hep yıldırma çabaları. Gecekondu gibi bir yer verdiler. Yıktıkları ahırın orada, aynı yerde ayrı bir yer verdiler. Aralarında 50 metre var. Gecekondu gibi olan yer orasıydı işte. Bu ahır yıkmak için bir tane Kato getirdiler, 40-50 İBB elemanı. Yıldırma için. Ardından, bir sene sonra sabahın beş buçuğunda geldiler. Pandemi dönemi idi. Sabahın beş buçuğunda, sanki kaçak villam var. Altı üstü bir tane ahır. 6 at vardı Polat dahil. Ondan sonra adamın arka tarafında büyük bahçe var, bir özel mülküm. Adalı birkaç abla var onlar gittiler rica ettiler, onların bahçesine ahır yaptık. 2 sene orada baktık. Orası da satılınca yeni sahibi bizi istemedi. Orası da yıkılınca mecburen atları ormana saldı. Yer yoktu. Atlar 3-4 ay dışarıda, doğada kaldılar. Ama onları devamlı kontrol ediyordum.

Zekiye Kürkcüoğlu (25 Nisan 2024, Büyükada):

İBB burayı yıkarken ne düşünüyordu? Atlar evsiz damsız kalıyor, yıkanlar ne olacağını düşünüyordu? Evsizsin diyor, sahibine nereye istersen sal diyor. İnsanlar hızla, kendileri nasıl evsiz oturamayacaksa hayvanlar da suyunu nerede içecek, nerede geceyi geçirecek, bunları düşünmeye başladı. İlk günlerde gittik yağmurluk aldık acaba geceyi dışarda geçirebilirler mi diye, bunun güvenli olmadığını sonra düşündük, gördük. Bağladığımız ağaca ipleriyle dolanıyorlar, kaçmaya çalışırsa başka birinin evine girebilir, otunu yemeye çalışabilir, bunun olmayacağını anladık. Heybeliada'da evleri olan birisi bize yardımcı oldu ve evinin bahçesini verdi. Aramızda 70 yaşında olanlar vardı, hepimiz el emeği ile oraya ahır yaptık. Herkes çok uğraştı. Atlar orada 1 yılı geçkin bir süre kaldılar. İçimiz rahattı, ahır yaptık, boyadık, brandalar aldık, maddi destek yapan arkadaşlarımız oldu. Bir yıl boyunca bu kendi yaptığımız ahıra tımara gittik, yem götürdük, gübreleri taşıdık, önlerine koyduk. Ardından bir şok. Aile dedi ki burayı satıyoruz. Siz bir yer bulun, biz bu malzemeyi oraya taşıy ahır inşa ederiz dediler. Şanssızlık. Biz böyle bir şey olacağını beklemiyorduk. Ondan sonra yine çok çaba gösterdik, bir yere taşıyalım, yeniden ahır kuralım diye. Bize her yolu ve her inkâmı kapattılar. O kadar elimizde malzeme var, herhangi bir yere gidip kurabilirdik, bir dolu arazi var, korsan işletme yapan birçok yere göz yumuluyorken, 6 at olmuşlar, biz onlara barınacak hiçbir yer bulamadık. Çok acıklıydı.

Görsel 3

Adaların Atları Platformu'nun özel bir mülkün bahçesinde yaptırdıkları ahır. Yeni yapılmış, brandalar konmamış daha. Polat en gerideki.

Fotoğraf: Adaların Atları Platformu

Zeynep Alpar (1 Nisan 2024, Heybeliada):

Bizim bir özel mülk evin bahçesinde yaptırdığımız ahır, metalden bir ahırdı, sökülüp takılabilecek (Görsel 3). Takılması için elektrik gerekiyordu. Elektrik çekecek yer bulamadık. İnşaatı yaptırın müteahhit işçileri ahır kurmak için bir yere yolladı, Kızılay'ın arkasındaki alan, ama onlar da izin vermediler "yaparsanız şikayet ederiz" dediler. Biz yer aramaya devam ettik. Yine elektrik bulamadık. İşçiler de uğraştılar. Özel arazi bulamazsak yapılamayacağı ortaya çıktı. Zira izinsiz yapılması durumunda şikayet olduğunda atların sahibi Çetin ceza almaktan korkuyordu.

Atlar ormanda yaşamaya başlayınca biz yem temin etmeye çalışıyorduk ama olmuyordu. Marketten kedi maması almak gibi bir şey değil bu, hem maliyeti yüksek hem ciddi bir lojistik yönetim süreci var. Ondan bundan desteklerle, bağışlarla bir şeyler temin etmeye çalışıyoruz, biz taşıma su ile döndürmeye çalışıyoruz. Sonra çarşıya iniyorlar atlar, görüyoruz, Ağustos 2023'te Bal'ı kaybetmişiz. Poşet yemiş hayvan. Hayvancağız düşük yapıyor, yediği şeyden dolayı düşük yapıyor. Adada veteriner yok. Büyükada'dan veteriner gelir mi derken, o gece Bal'm vefat haberini aldık. Düşük yaptığımız bize yollanan fotoğraflardan gördük. (Görsel 4)

Bal'm ölümünden 2 hafta sonra, taylardan biri yerde yatıyor diye haber geldi. Sokakta yatıyor. O tayın da poposundan poşet çıktı, neyse o yaşıyor.

Zekiye Kürkcüoğlu (25 Nisan 2024, Büyükada):

Sonrasında, şikayetler geldi ya, "atlar çöp konteynerlerini karıştırıyor" diye, aslında her şey birbirine çok bağlı. Bir kasabada ağzı kapalı konteyner olmaması kadar saçma bir şey yok. Bütün adalarda durum bu. Martılar, kediler hepsi konteynerlerin içinde. Atlar, burada fayton olduğunda

Görsel 4

Heybeliada Bayrak Tepesi'nin altında, Demirtaş Sokağı. Haziran 2023. En solda Polat. Öndeki at çöp yediği için ölen Bal. Taylar şimdi Büyükada İSPARK'ta olan Ateş ve Korkut, Polat'ın tayları.

Fotoğraf: Adaların Atları Platformu

da, özellikle yazın, o çöp konteynerlerin içinde karpuz kabuklarını görünce dayanamıyor, bayılıyorlardı yemeye. Poşeti çıkartıyor, karıştırıyor. Okyanusta yaşayan balıkların midelerinde de plastik bulunuyor. Kuşların da. Görüyorum, strafor, köpük gıda tabaklarını hayvanlar eğer üzerinde koku varsa onu yiyor. Daha yeni tank oldum. Martılar böyle bir strafor tabağı galgalıyordu, belli ki üzerine bir şey damlamış. Her şey çevre ve yaşayan bütün canlılara saygı ve onun haklarını korumaya dayanıyor. Biz adada çok küçük ölçekte bunu rahatlıkla yapabiliydik. Atların evleri olsaydı asla bunlar başlarına gelmeyecekti.

Sürekli onlara yer aradık. Hiçbir kurum elimi kıpırdatmadı. Hepsine daimi ve düzenli olarak, yazı yazdık, mail yolladık. İstediklerimizi söyledik, ne yapılması gerektiğini anlattık. Kaçak yapılan binaya, katlara göz yumuyorlar, idareciler diyordu ki ne yapayım oturacak yeri yok. Nasıl insanın barınmaya ihtiyacı varsa, hayvanların da var, bütün bunları görmezden geldiler. “Bütün atlar buradan çıksın, Büyükkada’ya gitsin, bütün bunları duymak, görmek istemiyoruz, orada kalsınlar”. Söylenen buydu. Bir yetkili, “Siz ne tutturuyorsunuz, atlar atlar diye, artık kapandı mesele,” diye bizi terslemişti. Sonuç olarak atlar evsiz kaldılar ve bu sekiz ay sirmişti.

Onca çabalamadan sonuç alınamadı Heybeliada atları için. İBB zabıtası 2023’ün Eylül ayında Heybeliada’ya geldi; “Atlarını vereceksen ver, adalar dışına götüreceksen götür,” diye uyardılar Çetin Bey’i. Polat ve arkadaşlarının gideceği yer Büyükkada’daki İSPARK ahır oldu.

Zekiye Kürkcüoğlu (25 Nisan 2024, Büyükkada):

Felaket bir durum. Bütün konu gerçekten hiçbir canlıya en ufak, saygı, itibar gösterilmemesi, yani onun için bir yaşama alanı nedir anlaşılıyor olması. Şu anda İSPARK’a sokulan hayvanları düşünün, 2019 Aralık’ta bunlar hapsedildiler, 2024’teyiz, 5. Seneye gireceğiz, 4,5 yıldır, bu hayvanlar hiçbir şekilde özgür dolaşamadılar, yer yok, onlara açılmış alan yok, gerçekten F tipi, E tipi, esirler onlar. Kısa süreli havalandırmaya çıkıyorlar, doğru dürüst insan teması yok, ahırların içindeler, tamam boxtalar, ayrı ayrı. Atların hareket etmeleri sağlanamadı. İlla çalışmak değil, bu canlılar için bambaşka bir yöntemle, fayton olması gerekmiyor, onların hareket etmelerini sağlayabiliydik. Az yiyerek sağlıklı kalmaya çalıştığımızı düşünün, hareket etmeden, kaslarınız erir. Aynı şekilde atlar o ahırlarda ölüyor ama besin almadığı için değil, hayvanlar mutsuz, yüzyıllardır öğrendikleri bir şey var, insanla temas halinde olmak, bu İSPARK düzeninde temas yok; barınağa köpek koymak gibi. Bir elma, havuç parçası verdiğimizde hayvan bizimle temas etmek için nasıl geliyor, görmek lazım, çok ağır bir şey. Orada 90 at var bu durumun içinde yaşayan.

Zeynep Alpar (1 Nisan 2024, Heybeliada):

Bu kararları verenler, İmamoğlu, Erdoğan, bunlar bu atları şahsen tanıyan insanlar değil. Biz onları tanıyorduk. Onlar bizim komşumuzdu. Benim çocuğumun arkadaşıydı Polat, Çetin de onların sahibiydi. Atlar ortada kalmışlardı, bunun çaresi atları götürmek değildi, onlara burada ahır yapmaktı.

Onlar Sadece At

10 Ekim 2023’te Çetin Erdem’in dört atı ve iki tayı önceden haber verilmeden ya da uyarı yapılmadan İBB Veteriner Hizmetleri Müdürlüğü tarafından Heybeliada’dan alınarak Büyü-

kada İSPARK ahırına getirildi. Resmi yazışmalarda atlar mikroçip numaraları ile anılıyor. 99000000073753 numaralı çip Polat'ındır. Atlara Kaymakamlık oluru ile el konuyor, gerekçe atların başıboş halde buldukları yönündeki ihbar. Atlar İBB Veteriner Hizmetleri Müdürlüğüne devrediliyor ve Çetin Erdem'e ödeme yapılmıyor. 7 gün sonra 17 Ekim'de Polat'ın kaldırıldığı hastanede öldüğü haberi geliyor. Heybeliada'dan alındığında sağlıklı görünen Polat'ın yedi gün içinde nasıl olup da hayatını kaybettiğine ilişkin elimizdeki tek resmi görüş Çetin Erdem'in Adalar Kaymakamlığı'na bilgi ve atlarının kendisine iadesi için verdiği dilekçelere istinaden İBB Tarımsal Hizmetler Dairesi Başkanlığı Veteriner Hizmetleri Şube Müdürlüğü'nün kendisine yanıtı. Müdürlük, atlar getirildikten iki gün sonra rutin kontrollerde Polat'ta sancı tespit edildiğini ve tedaviye başladığını, takip eden iki gün boyunca tedaviden cevap alınmayınca 16 Ekim'de atın ÜC Veteriner Fakültesi Hayvan Hastanesi'ne sevk edildiğini ve 17'sinde hastaneden Polat'ın öldüğü haberi üzerine Müdürlük tarafından Nekropsi Raporu talep edildiğini anlatıyor. Raporda ölüm sebebinin sindirim sistemine yutulmak suretiyle giren yabancı cismin bağırsak sistemini tıkaması ve bunun yarattığı karın şişliği ve akabinde oksijen yetersizliğinden boğulma olduğu belirtilmiş¹⁰. Müdürlük, atın ölümü ile ilgili şüpheli bir durum bulunmadığını ve bu yüzden kurum bünyesinde soruşturma açılmadığını söylüyor.

Duygudan muaf, en ufak elem işareti taşımayan, "başınız sağ olsun" diyemeyen bu bürokrasi aygıtının cevabını bu süreçte adalıların ve Çetin Erdem'in yaşadıkları ile karşı karşıya koymamız gerekiyor. Böylesi bir okumadan çıkan önemli sonuçlar var. İBB, Kaymakamlık, İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü, hepsi aynı kararı veriyor: Haklarında başıboş gezdiklerine dair ihbar olduğu gerekçesi ile Heybeliada'dan dört at ve iki tay Büyükkada ahırına getirilecektir. Zira onlar sadece attır, bir yerden bir yere kolayca taşınabilirler. Çetin Bey atlarını görmek için Büyükkada'ya gider ancak ahırdan içeri alınmaz. Atlarının hiçbirini göremez. Ahırda atları ziyaret etmeyi başaranlardan bir hayvan hakları savunucusu, dördüncü gün sosyal medya kanallarında Polat'ın feci dövüldüğünü, başını dahi kaldıramayacak durumda olduğunu, vücudunda yaralar olduğunu söyleyen bir ses kaydı paylaşır. Diğer iki attan birinin de dizinde bir yara, diğerinde kırbaç vurulmuş gibi çizikler vardır. Hayvan hakları savunucusu Doğa Su, yarası olan Tombik'in hüngür hüngür ağladığını kendisi de ağlayarak anlatır (Adaların Atları Platformu, 2023a). Ahırda görüntü almak yasaktır. İlgili kamu kurumlarından ise konuyla ilgili hiçbir bilgi paylaşılmaz. Sosyal medyada yayınlanan mesajdan bir gün sonra, ziyaretçilerin İSPARK Ahırında Heybeli atlarını görmesine ve fotoğraf çekmesine izin verilir. Adaların Atları Platformu'ndan Zekiye Kürkçüoğlu'nun ahıra giderek çektiği fotoğraflar, Adaların Atları Platformu web sayfasında yayınlanır (Adaların Atları Platformu, 2023b).

O gün gördüklerini Zekiye Kürkçüoğlu'ndan dinleyelim:

Evet, ben maballe grubuna da yazdım ve ertesi sabah girdim ahıra. İzin verdiler. Kimse gelemedi galiba, ben yalnız gittim. Atı çıkardılar, ben fotoğrafladım, ayakta gördüm Polat'ı, yaraların da hepsini çektim, hiçbiri yeni değil, daha 5 gün olmuş geleli. Bende fotoğrafları var. Ben işkenceyi iyi bilen birisi olarak göstermeden de işkence yapılabileceğini, iz bırakmadan da işkence yapılabilece-

ğini biliyorum. Kimseye kefil olabilecek bir yerde değilim, benim tanık olduğum bir durum yok, orada hayvanlara kötü muamele, fiziksel olarak birisinin bir şey yaptığını, görmedim. Orada kapalı kalmaları zaten bir işkence, öyle bir hayati sürmeleri zaten işkence, ama fiziksel olarak birinin hareketini görmedim. Benim bakışmdan çok uzak birilerinin o hayvanlara nasıl sevgi beslediklerini, nasıl sevgi duyduklarını gördüm. Birisi yanlış yaparsa öbürü o yanlışta o kadar kolay izin vermez yani. Hepsinin o kafada olması lazım bunları yapabilmek için. Sistemik bir şey olması lazım, orada [ahırda] buna izin verecek insan yok. Sistemik bir şiddet olmasa bile, yok sayma, atalet, bunlar var. (25 Nisan 2024)

Görevliler tıbbi bakımın yapıldığını söyler Zekiye Kürkcüoğlu'na. Bu ziyaretten bir gün sonra, büyük endişe taşıyan daha kalabalık bir hayvan hakları savunucuları ve adalılar grubu, yanlarında gazeteciler ile ahıra gelerek içeri alınmayı talep ederler. Polat ne durumdadır, öğrenmek ve görmek isterler. İlçe Tarım'dan da yetkililer gelmiştir. O gün neler yaşandığını Cansu Acar (2023), *Yeşil Gazete* haberinde anlatıyor. Polat önce girenlere gösterilmez, ardından yine adalılardan gelen büyük baskı sonucu sayılı birkaç kişi Polat'ı görebilir. İlçe Tarım Polat'ın hastaneye yatırılması gerektiğini söyler ve o gün Polat İstanbul Üniversitesi Veterinerlik Fakültesi hastanesine götürülür. Yanında görevliler dışında kimsesi yoktur.

İBB, Kaymakamlık, İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü gibi kamu kurumlarının uygulamalarında görüyoruz ki baskın bakış açısı atların (ve genel olarak hayvanların) duygu sahibi olmadıkları. Atlar mikroçip numaraları ile tanınmaktadır ve onlara duygu, kimlik, kişilik atfedilmez. Evet, acı hissedebildikleri teslim ediliyor, peki ya üzüntü, yalnızlık, sıkıntı ve hatta evine ve kendisine bakanlara özlem? Bu soruların sorulmadığını, hayvanların duygularının siyaset ve kamu yönetimi açısından önem taşımadığını bu yazı boyunca anlattıklarımın anlamış bulunuyoruz. Oysa hayvanların duygu dünyasına ilişkin çok sayıda bilimsel araştırma sonucu yayınlanmış durumda. Hayvanlar, Martha C. Nussbaum'a göre, sadece acı değil, aynı zamanda korku ve bir sürü başka duyguya sahipler (Nussbaum, 2022). Duygular, Nussbaum'a göre hislere indirgenmemelidir. "Duygular," diyor Nussbaum, "genellikle hislerle yakından ilişkilidir, ancak hislere indirgenemezler çünkü sadece bıçak saplanır gibi bir his değil, aynı zamanda önemli bir iyi ya da kötünün idrakını da içerirler. Duygularla kesinlikle öznelikten önem dünyasına geçeriz" (Nussbaum, 2022a, s. 134). Carl Safina tarafından bu konuda yazılan *Beyond Words: What Animals Think and Feel* (2015) (Kelimelerin Ötesinde: Hayvanlar Ne Düşünür ve Ne Hisseder)¹¹ kitabının değerlendirmesini yapan Avustralyalı paleontolog ve çevreci Tim Flannery (2015), Bahamalar'ın serbest yaşayan yunuslarının bir davranışını örnek verir. Bu yunuslar,

araştırmacı Denise Herzing ve ekibini çok iyi tanıyordu. Onlarca yıldır, dört ay süren her saha sezonunun başlangıcında, yunuslar geri dönen insanlara [araştırmacılara] neşeli bir karşılama yaptılar: Herzing bunu "dostların yeniden buluşması" olarak tanımlıyor. Ancak bir yıl yaratıklar farklı davrandılar. Araştırma gemisine yaklaşmadılar, pruva gezintisi davetlerini bile reddettiler. Geminin kaptanı durumu anlamak için suya girdiğinde, yunuslar uzak durmaya devam etti. Bu

arada gemide bir keşif görevlisinin ranzasında uyuklarken öldüğü anlaşıldı. Herzing, gemi limana yöneldiğinde, “yunuslar teknemizin yanına geldiler, her zamanki gibi pruvaya binmek yerine, organize bir şekilde tekneye paralel olarak elli feet [15 metre] ötede suda eşlik ettiler” dedi.

“Bu dikkat çekici olay”, diye devam ediyor Tim Flannery (2015),

Carl Safina’nın şaşırtıcı yeni kitabı Beyond Words: Hayvanlar Ne Düşünüyor ve Hissediyor?’un kalbinde yatan soruları gündeme getiriyor. Yunus sonarı bir teknenin çelik gövdesini delip geçebilir ve hareketsiz bir kalbin yerini saptayabilir mi? Yunuslar insanların yas tutmasıyla empati kurabilir mi? Yunus toplumu bir cenaze alayı oluşturmaya izin verecek kadar organize mi? Eğer bu soruların cevabı evet ise, Beyond Words’ün insanlar ve dünya görüşümüz üzerinde derin etkileri olacaktır.¹²

Hayvanların duygu dünyası üzerine bir başka araştırmacı, Hollandalı-Amerikalı primatolog ve etolog Frans de Waal, *Mama’s Last Hug: Animal Emotions and What They Tell Us about Ourselves* (Mama’nın Son Sarılışı: Hayvan ve İnsan Duyguları) başlıklı kitabında¹³ “modern nörobilim, duygular ve rasyonalitenin, yağ ve su gibi birbirine karışmayan zıt güçler olduğu fikrini bir kenara bırakmıştır. Duygular bizim aklımızın esas parçasıdır,” diyor.¹⁴ Bu kitabın değerlendirmesini yapan Martha C. Nussbaum, de Waal’ın “bizim aklımız” derken çok çeşitli hayvanları ve insanları kastettiğine işaret ediyor (Nussbaum, 2022b).

Duygu ile aklın ayrılmayacağına işaret eden bu çalışmaların söyledikleri hayvanlara ilişkin baskın durumda olan bakış açısı ve politikaların duymak istemediği şeyler. Oysa, Martha C. Nussbaum’un dediği gibi artık “bugün bilgide yaşanan bir devrim, hayvan yaşamlarının, karmaşık sosyal grupları, duygusal tepkileri ve hatta kültürel öğrenmeyi de içeren muazzam zenginliğini ve bilişsel karmaşıklığını ortaya çıkarıyor” (Nussbaum, 2022b).

Başlı başına ele alınması gereken bu konuda bir-iki aktarımla sizi baş başa bırakmak istiyorum; birisi Heybeliada’da barımsız bırakılan atların durumunu çözmek için uğraşan bir hayvan hakları savunucusundan. Polat’ın İBB Büyükkada ahırında hastalandığını duyup koşarak ahıra gelip gözleriyle durumu görmeye çalışan ve atın sağlığı ile ilgili ne yapıldığını öğrenmeye uğraşanlardan birisi İdil Özsöyler; Polat’ın o hasta halinde yerde yatarken kendisini gördüğünde birden sevinerek ayağa fırlamasından bahsediyor. Bu aktarımı *Yeşil Gazete*’den Cansu Acar’ın haberinde yer alan videoda dinliyoruz (Acar, 2023).

İdil Özsöyler:

Polat yerde yatıyordu, belli ki sancısı var, tahta bir zemin üzerinde, tahtanın üzerine otlar serilmişti, dönüyordu (...) dönendiğinden olacak başımın bir tarafında gördüm, yaralar vardı, ama bunlar açık yara değildi. Vurma nedeniyle de olabilecek yara değildi sanki çünkü avucumun içi kadar büyük yaralar (...) Dönüyordu, birkaç defa dönendi, sonra beni tanıdı mı bilmiyorum, hemen ayağa kalktı, gayet enerjik bir şekilde, ahırın kapısına gitti çıkmak için, dışarıya bırakmadılar tabii.

Şimdi hastaneye götürülüyor (...) hareketli ve sıhhatliydi, ama belli ki sancısı var, yorgun, bitkin değildi. Enerjik bir şekilde ayağa kalkması, peşinden beni takip etmesi, ahırın kapısına kadar gelmesi beni rahatlattı.

Atların da duyguları olduğunu Zekiye Kürkcüoğlu 25 Nisan 2024'te yaptığımız görüşmede çok güzel anlatıyor:

[İBB tarafından satın alınan] Heybeli atları [Mart 2020'de Büyükkada'ya] ilk getirildiklerinde toplu olarak, çıkarma gemisiyle, o gün ben oradaydım, o geceyi orada geçirdim, kıyamet koptu. Ben tepeye çıktım ağlıyordum. Atlar nasıl bağırıyorlar, orası o sırada zaten tıklım tikiş. İnsanlık dışı, hepsi bağlanıyor. O sesler dayanılmazdı.

Son olarak, İBB, Heybeliada'daki atları satın aldıktan sonra Büyükkada'ya götürmeye geldiğinde faytoncuların yaşadığı üzüntüyü anlatan Zeynep Alpar'a da kulak vermek istiyorum. Zira anlattıkları, "kötü faytoncu" imajı ile büyük tezat teşkil ediyor ve daha da önemlisi,¹⁵ hayvanlar ve insanların birlikte iyiliklerinin peşinden gidebileceğine dair insana umut veriyor.

Zeynep Alpar 1 Nisan 2024'te yaptığımız görüşmede şöyle anlatmıştı:

Heybeli'de faytoncuların hiçbiri atını vermek istemiyordu, kararlıyız vermeyeceğiz diyorlardı. Kaymakamın baskısından sonra çoğu vermek zorunda kaldı ve ağlaya ağlaya verdiler. Atların eski ahır bölgesinden, Fransız koyunun oradan götürüldüğü günün kayıtları [Adaların Atları] Facebook sayfasında var, hıçkırık sesleri duyuluyor, üstlerine battaniye örtterek yollayanlar oldu. Hayvanlar poyrazı yemesin diye.

Hayvanların hisleri, duyguları, davranışları ile ilgili araştırma sonuçlarını okudukça ve adaların atlarında olduğu gibi kendileri ile karşılaştıkça, hayvanlara nesne muamelesi yapan yaklaşımın değişmesi gerektiğini ve bu konuda insanlık olarak temel bir sorumluluk taşıdığımızı görüyoruz ve artık bunu biliyoruz. Martha C. Nussbaum, insanların bütün bu bilgilere rağmen yaptığının diğer duyarlı hayvanların yaşama ve gelişme çabalarını ihmal ve vurdumduymazlıkla sayısız şekillerde engellemenin ötesine geçmediğini anlatıyor (Nussbaum, 2022b).

2024 yılına girerken Adaların Atları Platformu bir kere daha kamu idarelerinden somut taleplerini basın toplantısı ile yinelemişlerdi: "İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin Heybeliada ve Burgazada ahır arazilerine yeniden ahır yapması, Büyükkada Ahırında kapalı tuttuğu atları bu ahırlara dağıtması ve atların düzenli olarak dışarı çıkarılması, göz önünde, doğanın ve ha-

yatın içinde olması” (Yeşil Gazete, 2023). Bugün Büyükada İBB Ahırında halen 90 kadar at yaşıyor ve bu gayet net ve hemen uygulamaya konulabilecek taleplerin yerine getirilmesi ile bu atların iyiliği yolunda önemli adımlar atılacak.

Beşeri coğrafya alanında çalışan Sezai Ozan Zeybek’in dediği gibi, “hayatları hayat sayılmayan, en kötüsü yok olan hayatları için yas bile tutulmayan, haberimiz bile olmadan bedenleri parçalanıp, işlenip, fişlenen” bu bozuk düzenin, hayvanların maruz bırakıldığı bu koşulların, “bu hayli adaletsiz toplumun değişmesi gerekiyor” (Zeybek, 2020, s. 170-171). Bu değişim için, Martha Nussbaum’un altını çizdiği kolektif sorumluluklarımız (Nussbaum, 2022b) üzerine düşünmemiz, kriz günlerinde konuşamadığımız konular üzerine cesaretle gitmeye ve hayvanların iyi olma haline (Aksoy, 2020) kavuşabileceği günler için mücadele yolunu adım adım örmeye devam etmemiz gerekiyor; adalıların, Adaların Atları Platformu’nun, atların iyiliği için uğraşanların yaptığı gibi.

Teşekkürler

Polat’ın hayatı ve ölümüne ilişkin araştırmalarımda benimle bilgilerini paylaşan Selin Çağlayan’a; tüm süreci ayrıntılı olarak anlattıkları ve görüşlerini aktardıkları için Çetin Erdem, Zeynep Alpar ve Zekiye Kürkçüoğlu’na ve metni okuyarak yaptığı güzel öneriler için Asya Robins’e teşekkür ederim.

432

Son not: Çetin Erdem, atlarına el koyma idari yaptırımına ilişkin dava sürecini başlatmış bulunuyor. Polat’ın ölümünden sonra, Heybeliada atlarından biri Büyükada İBB İSPARK Ahırında onun bir tayını daha dünyaya getirdi.

- 1 Gazeteci Sami Solmaz’ın Büyükada’da Aya Nikola mevkiinde yer alan gecekondu tarzı ahırlarda çektiği fotoğraflara bakılabilir.
- 2 Atların bağlanmadan durabildiği, kendilerine ait 3x3 metrelik bölme
- 3 Mehmet Kurnaz’ın bahsettiği Nazlı kaçıp kurtulan atlardan birisi.
- 4 Karantina 13 Mart 2020’de İlçe Umumi Hıfzısıhha Meclisi’nin aldığı kararla, üç aylığına ikinci kez, 19 Haziran’a kadar uzatıldı. Adaların Atları Platformu’nun belirttiği gibi adalarda ruamlı diye tespit edilen atlar öldürülmüştü ve Mart ayında yapılan testlerde hastalığa rastlanmamıştı (Adaların Atları Platformu, 2020a).
- 5 İstanbul Valiliği Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, Mahalli Çevre Kurulu tarafından alınan ve bütün atları karantina altına alan bu karar İstanbul 4. İdari Mahkemesine götürülmüştü. Mahkeme kararın 1. Ve 11. Maddelerini 2021 yılında iptal etti. Davanın Avukatı Orhan Aker, böylece ruam kontrolünden geçip sağlıklı olduğu tespit edilen atların karantina kapsamına alınması ve bu atların faytona koşulmasının durdurulması kararlarının yasalara aykırı olduğunun hukuken tespit edildiğini belirtti (Adaların Atları Platformu, 2021).
- 6 2019’da İstanbul’da Haziran ayında yeniden yapılan yerel seçim öncesinde CHP adayı Ekrem İmamoğlu, Hayvanların Yaşam Hakları Konfederasyonu (HayKonFed) ile bir taahhütname imzalamış ve adalardaki faytonları kaldırma sözü verdiğini açıklamıştı (HayKonFed, 2019).
- 7 Burada referans verilen 19.12.2019 tarihinde yapılan İl Mahalli Çevre Kurulu kararı. Adalar Postası, 21.01.2020.
- 8 Bu atlardan birisinin adı Bal olarak da geçiyordu.
- 9 Kaynak için bkz. (Aksu, 2021).
- 10 Çetin Erdem 17 Mart 2024’te yaptığımız görüşmede Polat’ın neden öldüğüne ilişkin resmi bir raporun kendisine vermediğini belirtmekteydi.

- 11 Carl Safina'nın TED Talk konuşması şuradan izlenebilir: https://www.ted.com/talks/carl_safina_what_are_animals_thinking_and_feeling?language=tr
- 12 Çeviri DeepL.
- 13 Frans de Waal, *Mama's Last Hug: Animal Emotions and What They Tell Us about Ourselves* (2018) başlıklı kitabı Türkçe'ye 2020 yılında *Mama'nın Son Sarılışı: Hayvan ve İnsan Duyguları* başlığı ile Gülsün Arıkan tarafından çevrilmiş.
- 14 Alıntı Martha C. Nussbaum'un Frans de Waal'in *Mama's Last Hug: Animal Emotions and What They Tell Us about Ourselves* ve Denise L. Herzing ve Christine M. Johnson'un derledikleri *Dolphin Communication and Cognition: Past, Present, and Future* başlıklı kitapları değerlendirdiği "What we Owe Our Fellow Animals" makalesinden.
- 15 Heybeliada'dan 150 kadar at Büyükkada'ya getirilir. Bu olayın fotoğraflarına adalarinatlari.org sitesinden erişmek mümkün (adaların atları, 2020b).

Kaynakça

- Acar, C. (2023). Heybeliada'da yerinden yurdundan edilen atlardan biri öldü, *Yeşil Gazete*, 17 Ekim. Elektronik baskı. <https://yesilgazete.org/heybeliadada-yerinden-yurdundan-edilen-atlardan-biri-oldu/>
- Adalar İlçesi Hayvan Sağlığı Zabıtası Komisyonu Kararı (2020). 13.03. Elektronik baskı. <http://www.adalar.gov.tr/13032020-tarihli-hayvan-sagligi-zabitasi-komisyonu-karari>
- Adalar Postası. (2020). 12 Ocak. İAKTVKD Adalar'da fayton yasaklama kararına karşı dava açtı. Elektronik baskı. <https://adalarpostasi.com/2020/01/12/2922/>
- Adaların Atları Platformu (2020a). Adaların Atları Birinci Yıl Raporu: Adalar'da atlar bir yılda neler yaşadı? Aralık. Elektronik baskı. <https://adalarinatlari.org/adalarin-atlari-birinci-yil-raporu/>
- Adaların Atları Platformu (2020b). Çok acil! 700 atımız kasaplara mı gidiyor? 29 Mart. Elektronik baskı. <https://adalarinatlari.org/2020/03/29/cok-acil-700-atimiz-kasaplara-mi-gidiyor/>
- Adaların Atları Platformu. (2021). Orhan Aker, Dünya Mirası Adalar programına konuk oldu: "Karantina kararı yasal değildi." 30. Haziran. Elektronik baskı. <https://adalarinatlari.org/2021/06/30/acik-radyo-dma/>.
- Adaların Atları Platformu (2023a). Acil! Büyükkada İBB Ahırında bir at yaralı – Acil veteriner müdahalesi gerekiyor. 14 Ekim. Elektronik baskı. <https://adalarinatlari.org/2023/10/14/buyukada-ibb-ahirinda-atlara-agir-siddet/>
- Adaların Atları Platformu. (2023b). İBB Büyükkada ahırlarına Heybeliada'dan götürülen atların durumu. Elektronik baskı. 15 Ekim. <https://adalarinatlari.org/2023/10/15/ibb-buyukada-ahirlarina-heybeliadadan-goturulen-atlarin-durumu-15-ekim-2023/>
- Aksoy, A. (2020). *1 + 1 Express*, Zoopolis'in Yazarları Sue Donaldson ve Will Kymlicka'ya Açık Mektup: Atların mutluluğu nasıl mümkün olabilir? Elektronik baskı. 2 Mart. <https://birartibir.org/atlarin-mutlulugu-nasil-mumkun-olabilir/>
- Aksu, F. (2021) Son Ahırlar da Yıkıldı. *Hürriyet Gazetesi*. 25 Mart. Elektronik baskı. <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/son-ahirlar-da-yikildi-41771182>
- Baykal, T. (2019). Ölüm çukurlarından yaşam nöbetine: Adalarda atlı fayton sorunu. *Yeşil Gazete*, 23 Aralık. Elektronik baskı. <https://yesilgazete.org/olum-cukurlarindan-yasam-nobetine-adalarda-atli-fayton-sorunu/>
- Bianet. (2019). İBB'deki Nöbet Devam Ediyor: Faytonlar Tamamen Yasaklanmalı. 24 Aralık. Elektronik baskı. <https://bianet.org/haber/ibb-deki-nobet-devam-ediyor-faytonlar-tamamen-yasaklanmali-217603>

- Bianet. (2020). Hayvanseverler İBB Karşısındaki Eylemlerine Son Verdi. 28 Ocak. Elektronik baskı. <https://bianet.org/haber/hayvanseverler-ibb-karsisindaki-eylemlerine-son-verdi-219280>
- Bulutoglu, H. (2024). Atlar, Faytonlar ve Adalar. *Adalı Dergisi*. Şubat 2024. sayı 224. Elektronik baskı. <https://adalidergisi.com/haberler/atlar-faytonlar-ve-adalar/>
- de Waal, F. (2020) *Mama's Last Hug: Animal Emotions and What They Tell Us about Ourselves*. W. W. Norton & Company.
- Donaldson, S. ve Kymlicka, W. (2011). *Zoopolis: A Political Theory of Animal Rights*. Oxford University Press.
- Evrensel. (2021). Heybeliada'da at ahırlarının yıkımı yurttaşlar tarafından engellendi. Elektronik baskı. 25 Mart. <https://www.evrensel.net/haber/428963/heybeliadada-at-ahirlarinin-yikimi-yurttaslar-tarafindan-engellendi>
- Flannery, T. (2015). The amazing inner Lives of animals. 8 Ekim. *The New York Review of Books*.
- Gazete Duvar. (2020). 'İBB'de karar çıktı: Faytonlar satın alınıyor'. 16 Ocak Perşembe. Elektronik baskı. <https://www.gazeteduvar.com.tr/gundem/2020/01/16/ibbde-karar-cikti-faytonlar-satin-aliniyor>
- HayKonFed. (2019). İstanbul Büyükşehir Belediyesi CHP Başkan Adayı Ekrem İmamoğlu söz verdi. 01 Nisan. Elektronik baskı. <https://www.haykonfed.org/istanbul-buyuksehir-belediyesi-chp-baskan-adayi-ekrem-imamoglu-soz-verdi/>
- İBB. (2020). 25 Karar Numaralı Meclis Karar Detayı. Elektronik baskı. <https://ibb.istanbul/ibb/buyuksehir-belediye-meclisi/meclis-kararlari-ve-karar-ozetleri/25-25-53596>
- İdemen, S. (2020a). Heybeli'nin faytoncu kadınları: "Atların Adları Var", söyleşi. 25 Ocak. Elektronik baskı. <https://adalarinatlari.org/2020/01/26/atlarin-adlari-var/>
- İdemen, S. (2020b) Büyükadalı Faytoncu Mehmet Kurnaz'ın Gözüyle Atlar ve Faytonlar: Gerçeğini konuşacağız her şeyin', Söyleşi . *1+1 Express*, 2 Şubat. Elektronik baskı. <https://birartibir.org/gercegini-konusacagiz-her-seyin/>
- K2. (2019). Yaşam Nöbeti'nden 'Büyükada İncelemesi'ne İlişkin Basın Açıklaması. Elektronik baskı. <https://k2haber.com.tr/yasam-nobeti-buyukada-incelemeleri-rapor/>
- Nussbaum, M. C. (2022a). *Justice for Animals: Our Collective Responsibility*. Simon & Schuster.
- Nussbaum, M. C. (2022b). What we owe our fellow animals. 10 Mart. *The New York Review of Books*.
- Solmaz, S. (2008). *sarf-ı nazar (Disregarded)*, Adalı Yayınları.
- Tekin, A. (2021). Heybeliada'nın son ahır yıkıldı: Şimdi atlara ne olacak?, *Gazete Duvar*, 3 Nisan. Elektronik baskı. <https://www.gazeteduvar.com.tr/heybeliadanin-son-ahiri-yikildi-simdi-atlara-ne-olacak-haber-1518143>
- Yeşil Gazete. (2023). Hak savunucuları dördüncü yılda sordu: Sürgüne gönderilen 860 at nerede?' Elektronik baskı. 19 Aralık. <https://yesilgazete.org/hak-savunuculari-dorduncu-yilda-sordu-surgune-gonderilen-860-at-nerede/>
- Zeybek, S. O. (2020). *Türkiye'nin Yakın Tarihinde Hayvanlar: Sosyal Bilimleri İnsan Olmayanlara Açmak*. Notabene Yayınları.